

Тема гендерного насильства в романі Зінаїди Тулуб «Людолови»

Ганна Плетньова

аспірантка філологічного факультету,
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
(майдан Свободи 4, Харків 61022, Україна);
e-mail: ganna.pletnyova@student.karazin.ua; <https://orcid.org/0009-0003-5790-3227>

У статті пропонується визначити принципові типи описів гендерного насильства та їхню роль у формуванні жіночих персонажів історичного роману української письменниці ХХ століття Зінаїди Тулуб «Людолови», а також простежити вплив соціально-гендерної проблематики на стильову структуру роману.

Увагу звернено на відображення теми насильства та її еволюції в історії української літератури. Увагу зосереджено на критичному погляді письменниці на жіночу долю в Речі Посполитій, Османській імперії та Московському царстві ХVII століття.

Проаналізовані сюжетно-композиційні елементи роману з метою окреслення таких типів гендерного насильства, як от гвалтування, вбивства та викрадення дітей, торгівля людьми, повсякденне насильство, релігійний контроль над жінками тощо. Зафіксовані принципові стилістичні засоби, до яких звернулася Зінаїда Тулуб у зображенні гендерного насильства в романі (пейзажі, символічні образи, порівняння тощо).

Запропоновано порівняльний аналіз двох центральних жіночих персонажів роману, які є жертвами цих форм гендерного насильства: української селянки Горпини Корж, яка опиняється в неволі в татарському селі, і татарської селянки Медже, яку викрадають українські козаки. Паралельний розвиток цих жіночих персонажів у дослідженому романі надає можливість зробити висновки щодо універсальності цього насильства.

Зроблена спроба розглянути творчий доробок Зінаїди Тулуб у контексті жіночої прози кінця ХІХ - початку ХХ століття. Заглиблення у внутрішній стан жіночих персонажів, які переживають глибокі емоційні катастрофи, є однією з характеристик цієї прози.

Звернення до фактів біографії письменниці дає змогу запропонувати феміністичне осмислення проблематики твору з погляду сучасних гуманітарних наук. Стаття наголошує на актуальності дослідження теми гендерного насильства в сучасному літературознавстві.

Ключові слова: історичний роман, соціально-гендерна проблематика, козацтво, воєнні конфлікти, жіноча проза.

Певно, жоден твір на історичну тематику, сюжетом якого є фізичний конфлікт між особами, державами, не може не звернутися до описів насильства, застосовуючи яке, ці конфлікти вирішуються. Такі описи сприяють відображенню історичного контексту, мотивації дій персонажів, формуванню образів тощо. До таких описів належать не тільки батальні сцени, а й сцени вбивств, катувань, згвалтувань. На думку літературної критикині Т. Петренко, «описи жорстокості загарбників в літературі – це не художнє перебільшення, а документалістика» [21, с. 1]. У романі «Людолови» наявні традиційні описи нападів озброєних груп на мирне населення, описи руйнувань, пограбувань, вбивств. Але поряд із насильством «загарбників» змальовано і насильство «захисників». Адже українські козаки також виступали в ролі поневолювачів. І письменниця не створює між ними ієрархії.

Ця документалістика, базована на реальних подіях, є однією з рис історичного жанру в прозі. Описи насильства, які, звичайно, емоційно впливають на читача, письменники

використовують з певною ціллю. Метою нашого дослідження є визначення описів одного з типів насильства – гендерного – у романі З. Тулуб «Людолови».

Соціологи визначають гендерне насильство як «такі форми насильницьких дій, що мають чітко виражену гендерну групу, на яку це насилля спрямоване або яка це насилля чинить» [17, с. 154], і наголошують на тому, що «гендерне насилля є завжди виявом гендерної влади» [17, с. 154]. У міжнародному правовому просторі цей феномен має назву *genre based violence* [30, с. 830].

Гендерні дослідження пов'язані з працями американських учених кінця 1970-х років, французьких письменниць-феміністок С. де Бовуар [29], Е. Сіксу [28], сучасних дослідників Р. Пфеферкона [31], Ж. Рен [30]. Вони також знайшли відгуки у працях американської історикіні українського походження М. Богачевської-Хом'як [2]. У літературознавстві це питання вивчали Н. Зборовська [11] і С. Павличко [19; 20]. Сучасні дослідниці В. Агеєва [3] і Т. Гундорова [7] продовжують цей напрям студій.

Постановка проблеми. Попри те, що дослідники творчості З. Тулуб уже зверталися до аналізу жіночих образів роману «Людолови», аспект гендерного насильства не був розглянутий у контексті сучасного бачення суспільства як простору існування не лише соціальних груп, а й гендерних – тобто груп, які визначають себе за статевими ознаками.

Огляд праць з даної проблематики. До вивчення творчості З. Тулуб зверталися такі українські літературознавці, як М. Сиротюк, який присвятив роману «Людолови» не тільки окрему частину (майже сорок сторінок) своєї монографії «Український радянський історичний роман» [23, с. 100–139], а й ціле дослідження. Учений визначав роман як перший епічний твір в українській радянській історичній прозі [23, с. 100]. У 1970–1980-х роках І. Дзюба також визначав твір як «епопею» [8, с. 557]. У 2010 році Л. Козинський описав умови створення роману, особливу, недовірливу атмосферу тогочасного українського літературного середовища до творчих задумів авторки [13, 2008]. Дослідниці початку XXI століття Л. Коврігіна [12], Т. Сагайдак [22], О. Харлан [27], продовжують розглядати різноманітні аспекти прози З. Тулуб.

Дослідники творчості З. Тулуб наголошували на важливості жіночих образів роману, а також на різноманітності художніх засобів, до яких вдалася письменниця, створюючи їх. Персонажі Насті Повчанської, Олени-Ельмас та Галшки Гулевичівни Лозко є узагальнювальними образами, кожен з яких втілює окрему сюжетно-композиційну лінію. Так, в образі Насті окреслено історію легендарної української Роксолани, образ Олени створений для відображення долі «потурнаків», образ пані Лозко – для опису ситуації української православної еліти в польському суспільстві.

Актуальність. Ці жіночі образи не є предметом нашого дослідження, бо перебувають у площині соціального рівня проблематики. Якщо більшість дослідників вказують на «соціально-політичну домінанту [як] визначальну в романній структурі твору» [9, с. 39], ми пропонуємо звернутися до соціально-гендерної проблематики роману, яка перебуває на межі соціального і психологічного рівнів. Порівнюючи два жіночі образи – української селянки Горпини і татарської селянки Медже, звернемося до психологічного рівня, на якому вони формуються і розвиваються. Додаткові жіночі персонажі, які оточують ці два образи, формують образ-символ жінки без суспільної чи національної приналежності, створюючи своєрідний художній образ-символ жіночої долі. Розгляд жіночих персонажів як жертв

гендерного насильства, на нашу думку, може відкрити нову площину дослідження цього феномену в українській літературі.

Завданням нашого дослідження є визначення типів гендерного насильства в романі і з'ясування мети, з якою письменниця звертається до них. Ми розглянемо такі типи гендерного насильства, як використання жінок у ролі сексуальних об'єктів, гвалтування як акту абсолютної чоловічої влади, вбивства та викрадання дітей, торгівля людьми, повсякденне насильство, релігійний контроль.

Виклад основного матеріалу. З. Тулуб обрала темою свого історичного роману «Людолови» події початку XVII століття (від 1615 року до смерті гетьмана Петра Сагайдачного в 1622 році). На тлі цього періоду письменниця майстерно змалювала різноманітні прошарки тодішнього суспільства Речі Посполитої, до якої належали території сучасної України. Це була епоха міждержавних політичних суперечок і воєнних конфліктів, які ставали їхніми наслідками.

В українській літературі загалом і в історичній прозі зокрема звернення до опису насильства не є винятковим явищем, адже в історії України мирні часи не тривали довго. Описи зруйнованих міст можна знайти вже в перших літописах. Наприклад, так зображуються наслідки нападу половців на Київ у 1093 році: «тих ведуть полоненими, а других рубають, інших оддають на помсту, і гірку вони приймають смерть, другі тремтять, дивлячись на тих, яких убивають, інших уморюють голодом і спрагою, – одна покута, одна кара, що багатоманітні несе нещастя, і різні печалі, і страшні муки» [16, с. 135].

Походи військових формувань Кримського ханату на територію Великого князівства Литовського – так звані «рації» [5, с. 52] – почалися ще на початку XIV століття. Найвідоміші – набіги 1482 та 1487 років. Волинський короткий літопис згадує напад 1495 року: «І полонили всю Волинську землю мало не до кінця, і Ляської землі немало полонили, і незчисленне множество християн, а інших різними смертями зморили і повернулися додому» [4, с. 66].

У Літописі Григорія Граб'янки, опублікованому в 1793 році, автор згадує набіг 1516 року, коли хан татарський Мелін-Гирей «вогнем і мечем <...> пройшовся по містах та весях і, взявши силу бранців, повернувся за Перекоп» [15, с. 24].

Пізніша фольклорна традиція пісень про кримсько-ногайські та турецькі напади XV–XVII століть створила арсенал символічних образів полонених жінок: «А то наїхали татаре-бояре, / Везли з собою три подояночки, / Три подояночки – всі три сестронецьки...» [26, с. 28].

На початку XIX століття набіги були вже далеким спогадом у збірці українських пісень М. Цертелева (1819 р.). У збірці М. Максимовича (1827 р.) описів кримсько-ногайських нападів майже немає, увага зосереджена на портретах козаків, історіях їхнього повернення з воєнних кампаній чи полону. У фольклорних творах, уміщених у друківаних збірках середини XIX століття, згадується про торгівлю жінками не тільки татарами, а й селянами та козаками [18]. Приклад наводить П. Куліш у «Записках о Южной Руси»: «Тоді так було, що оце підмовить дівку, завезе на Запорожжя, продасть, а сам вернетця. Мені один признався: “Я, каже, продав Варку, то й каюся, і не буду до віку женитця”» [14, с. 128].

У сучасній історичній науці тема кримсько-ногайських набігів привертає багато уваги. Роль, наслідки і реалії цих нападів стають темами численних дискусій. На думку істориків, «головна мета набігів добре відома – взяття полону, який являв матеріальну цінність. Він або осідав у Криму, або продавався в Османській імперії. Саме це було головною метою набігів, хоча джерела розповідають також про грабунки, вбивства, розорення – що було притаманне бойовим діям» [5, с. 62]. Як зазначає дослідник В. Андрущенко, поняття «козацький хліб» «всяку діяльність, яка давала козакам засоби до існування і здійснювалася насамперед збройним шляхом» [5, с. 129]. Одна з глав роману З. Тулуб має назву «Хліб козацький» – письменниця звертає увагу на те, що цей «хліб» (здобич) був і татарським, і козацьким.

З огляду на попередні твори історичної тематики та певну міфологізацію «рацій» у суспільній свідомості початку XX століття, З. Тулуб відходить від суто літературної романтичної традиції протистояння українських козаків кримським татарам. Вона створює панораму більш глобального насильства. Це насильство має не тільки соціальний характер, тобто насильство індивіда вищого соціального стану над індивідом із нижчого, а й гендерний, коли особа іншої статті, яка має владу (фізичну, релігійну, економічну), домінує над тим, у кого такої влади немає. Однією з таких здомінованих груп є жінки, які стають об'єктами різного роду насильств. У зв'язку з тим, що в тогочасному суспільстві чоловіки перебували на вищому, ніж жінки, соціальному рівні (польська шляхта, козацька старшина, татарські беї, московські бояри), соціальне насильство було гендерним. Воно зумовлювалося не тільки ставленням до жінок як до об'єкта торгівлі невольниками, але і як до об'єкта сексуального задоволення чоловіків. Згвалтування, сексуальне рабство були чоловічими діями як кочових ногайців, так і українських козаків, польських і московських панів.

Не випадково, що однією з перших сцен насильства в романі є напад представників

польської шляхти на маєтки козацької старшини та тільки потім – татарська «рація» на хутір Повчанських. Із самого початку роману письменниця наголошує, що людолови – це не тільки татари (ногайці), а й поляки. Можливо, несвідомо письменниця закладає і феміністичний дискурс: людолови – це чоловіки. Насильство чинять чоловіки, і жінкам нікуди від нього не подітися. Насильство чинять озброєні чоловіки проти неозброєних верств населення (жінок, дітей і літніх людей), які не можуть їм протистояти.

Дружина козацького старшини Балики намагається дати відсіч озброєним полякам, але може тільки врятувати своїх дітей. Одна проти чоловічого насильства зі «смородом винного перегару» [24, с. 105], від згвалтування її рятує «милосердна куля». Служниці не мали такої вдачі: «Куховарчиних дітей порубали, певні, що це Баличині хлопчики. Згвалтовані дівчата лежали пов'язані під парканом, а палаюча стеля впала на Охрїмову голову, коли він намагався витягти напівбожевільну від розпачу матір» [24, с. 105]. Стиль З. Тулуб – прості речення, без жодного стилістичного засобу, майже фотографічна композиція – документалістика. Документалістика, сповнена сильного емоційного ефекту.

Татарський напад на хутір Повчанських письменниця описує з такою ж стилістичною скупістю: «Притулившись до пічки, Повчанський боронився мужньо. Двоє татар схопили його дружину. Один зірвав з неї очіпок і, побачивши сиве волосся, ткнув її ножом. Стара завалилася, навіть не застогнала. <...> На хуторі йшов погром, дикий, безглуздий» [24, с. 133]. Змальовуючи погром Кафи, авторка створює майже кінематографічну візуалізацію. Вузькі вулички кримського селища Чабан-Таш «наповнилися <...> важким тупотінням, криками і зойками, безладною стріляниною і брязкотом вибитих шибок і дверей» [25, с. 107]. Про все те, що письменниця не описує, читач здогадується.

З. Тулуб зображує сцени згвалтування, не приділяючи їм великої кількості тексту. Наприклад, після набігу та розподілу ясиру жінки і дівчата, які дісталися воякам-ногайцям, стають жертвами чоловічого насильства: «Розпалені кумисом і їжею, накинулися вони на жінок і перед очима батьків і чоловіків гвалтували їх, надолужуючи своє за довгий похід. Це був дикий шабаш розбещеної похитливості серед непрохололого степу, насиченого подихами гірких трав і освітленого тьмяним сяйвом похмурих сузір'їв» [24, с. 154]. Цій жорстокій сцені така скупа на епітети авторка намагається надати трошки людяності, створюючи невеличкий ліричний відступ, змальовуючи мінливий степовий пейзаж. Природа не може вбивати, земля віддає трошки тепла, що в неї залишилося. Вбивають люди, а земля забирає до себе вбитих та поруганих.

На думку багатьох учених, для гвалтівників жінки є не істотами, а предметами. Це може пояснити «легкість», з якою вони чинять наругу і

з якою залишають зневічені тіла. Так, після набігу поляків «згвалтовані дівчата лежали пов'язані під парканом» [24, с. 105]; після набігу «згвалтовані жінки ридали в траві, не сміючи підвести очі на батьків і чоловіків» [24, с. 155].

Насильство, скоєне ногайцями за наказами татарських беїв, повертається до свого географічного центру. Козаки, пограбувавши Кафу й набравши «козацького хлібу», повертаються до України. Так само вони гвалтують бранок, але письменниця не змальовує це відкрито, а залишає читачеві самому уявити, як це відбувалося. Наскільки письменниця детально (як це було можливим на час написання) описує згвалтування українських жінок ногайцями, настільки обережно відтворює вона цей злочин із боку козаків. Вона не може його оминати, але й зруйнувати козацький міф теж не дозволяли ані умови епохи, ані мета її твору: «Іноді байдаки спливалися і мало не торкалися один одного; тоді козаки перестрибували з борта на борт і, підбираючись до галер, видиралися по канатах до чорнооких татарочок. Проте багатьох татарок порозбирала на байдаки старшина» [25, с. 152]. Татарська селянка Медже опинилася бранкою козака Харлика Свиридовича, який не дуже переймається нею. Козак Максим піклується про неї, годує і дає речі, щоб захистити від нічного холоду, «коли не брав її до себе Свиридович» [25, с. 156].

Тільки коли Медже потрапляє до маєтку Свиридовича, читач дізнається про її згвалтування під час набігу козаків до Кафи, перед розподілом «козацького хлібу». Вагітна, вона навіть не знає, хто батько її дитини: чи вона від чоловіка, убитого козаками, чи від Свиридовича, чи від «тих двох, що зтягли її у темну щілину в жахливу ніч козацького нападу» [25, с. 363]. Свиридович з «гідливою роздратованістю» [25, с. 364] виганяє її з панської хати, як тільки розуміє, що вона вагітна. Дитина Медже помирає через панську зневагу до жіночої праці. А коли Свиридович згадує про татарку, котра, на його думку, вже «відпочила» після пологів, то знову забирає її до себе вечорами, а потім програє в карти козаку Бурдилові, який віддає її як подарунок московському боярину.

Образ чоловіка-загарбника, гвалтівника у романі є викривленим дзеркалом образу чоловіка-захисника. Козаки, які приплили до Кафи визволяти невільників, є такими ж насильниками, як і ногайці-загарбники. Один із насильників, козак Терешко, впізнає в Медже згвалтовану ним жінку, але не наважується зізнатися в злочині: «Щось раптом стисло Терешкове горло, опекло йому соромом лице. Так он де він вперше почув цей голос,

благальний, тремтячий від сліз і безсилої муки... Тоді... невже ж це його власна дитина? Або того білявого, по-селянському сором'язливого парубка-литвина, якого він підбурих на брудний і підлотний злочин. Хотілося сплигнути з коня, впасти до татароччиних ніг і благати прощення за гріх, якому нема на світі спокути. Але Терешко мовчав, кліпав очима, з властивою чоловікам легкодухістю, і розгублено озирався на хмари...» [25, с. 371–372]. Це єдина у творі сцена «зустрічі» між жертвою і насильником, але через те, що останній не зізнається у злочині, вона так і не відбулася. Цей епізод також указує на неможливість рівних взаємин між чоловіком і жінкою. Навіть якщо у 1529 році було затверджено перший статут Великого князівства Литовського, в якому згвалтування визнано злочином, у підневільних жінок, що майже офіційно були сексуальними об'єктами, не було жодної можливості притягти гвалтівника до відповідальності. Не можна також не зауважити рідкісну для письменниці стильову «помилку», коли вона вдається до суб'єктивної характеристики чоловіків, узагальнюючи їхню «легкодухість». Вважаємо, що ця «помилка» була навмисною, адже письменниця хотіла наголосити на індивідуальній відповідальності чоловіків за скоєні кривди.

Про таку безкарність і навіть байдужість до гвалтування свідчить й одна з фінальних сцен Хотинського перемир'я. У главі «Переможці» польська шляхта святкує закінчення битви. «З бренькотом шабель і острог мчали вони у бурхливій мазурці і, сп'янівши, тягли у темні кутки куплених у турків бранок дівчат, наче своїх полонянок» [25, с. 514]. Коли до зали забігає дівчина і розповідає про те, як яничари гвалтують викрадених Кантемиром-мурзою польських панянок, королевич Владислав і жоден із присутніх «героїв» нічого не робить.

У сучасному міжнародному праві масові воєнні згвалтування або воєнне сексуальне насильство (англ. *Wartime sexual violence*) вважаються злочинами, скоєними під час військових протистоянь. У романі «Людолови» письменниця наголошує на індивідуальній відповідальності за такі злочини, часто скоєні під впливом алкоголю. Отже, вона ототожнює індивідуальне насильство з загальним. Описи гвалтувань як одного з видів гендерного насильства не займають багато місця у великому за кількістю сторінок і розмаїтості сюжетних ліній романі, але вони є осередками справжньої емоційної відвертості письменниці. Завдяки їм історія стає ближчою і трагічнішою водночас.

Чоловіче насильство приносить найстрашніше для матерів горе – смерть дітей. Після того, як ногаєць вбиває маленького сина української селянки Горпини, вона «схопила казан окропу і, шпурнувши його в татарина, простоволоса, дика і жахлива, як скажена вовчиця, пірнула в жита» [24, с. 132]. Коли у її кримській

невістки Шафіге яничар забирає єдиного сина, «як кішка, стрибнула вона вслід і вчепилася в яничара» [25, с. 374]. А коли вона знаходить тіло вбитого сина Мемета, біль повертає її до тваринного стану: «Вона билася грудьми об землю, вила як собака, якому розчавили задні лапи, повзла, ламаючи руки, і знову цілувала маленьке тільки своєї дитини» [25, с. 432]. Медже реагує на смерть власної дитини всім своїм тілом: «Медже не рухалася, стояла і сміялася жахливим беззвучним сміхом <...>. Потім заломила руки за голову, стиснула потилицю у долонях і, затремтівши від реготу, впала грудьми на землю» [25, с. 370].

Насильство яничар перетворює татарських матерів на живу масу горя і відчаю, до якої в чоловіків немає жодної поваги: жінки «бігли за дітьми, забувши все на світі, ридали, вили, як шакали у горах, дряпали собі обличчя, скидали у нестямі фередже і простирали руки до своїх маляток, давлючись від зойків і сліз» [25, с. 377]. Таке повернення до примітивного стану перетворює людське існування на існування тваринне, звужуючи його до рефлексів. Жінки перебувають у повній владі чоловіків. Письменниця змальовує жінку як жертву, неспроможну захистити найдорожче, позбавлену будь-якої сили, а надто фізичної, щоб протистояти чоловіку, навіть без зброї. Але це вдається українським жінкам. Пані Балчиха протистоїть зі зброєю в руках і ціною власного життя. Горпина звертається до мусульманського улема по допомогу, попри його зневажливе ставлення до жінок, і отримує слухну пораду, як повернути викрадених дітей.

Окремою темою роману є тема работоргівлі – цього фізичного і психологічного насильства. Письменниця детально зображує невольницький ринок у Кафі, остаточно виводячи гендерне насильство за дужки соціополітичного протистояння, адже жінки – це живий товар, «введений на ганьбу і насолоду похитливих самців» [24, с. 203]. Авторка вказує на справжні причини «рацій» – це грабїж і викрадання людей для задоволення сексуальних потреб чоловіків і використання для фізичної праці.

Після набігів найвродливіших дівчат замість згвалтування чекав довгий шлях до невольничого ринку і насильство незнайомих чоловіків-господарів. Усвідомлення переходу від стану вільної людини до підневільної істоти приходить до Насті Повчанської під час розподілу ясиру: «Кінець: рабіня, річ, безсловесна істота, яку продають, калічать, безчестять, як цього забаже власник» [24, с. 153]. Це відчуття безнадії ототожнюється у Насті з безоднею – символом неможливості вибору. Образ безодні супроводжує перебування Горпини в неволі. Її новий дїм розташований на горі. Коли вона

вперше наважується глянути вниз, її стає моторошно. Ця безодня буде переслідувати її до останніх хвилин життя.

Козацьке ставлення до бранок є таким же утилітарним, як татарських покупців у Кафі. Козак Танцюра, «поласувавши на дозвіллі в поході» [25, с. 158], змушений продавати згвалтованих ним татарок. Так само плачуть продані жінки, яких відправляють як товар до Ірану: «І тоді мовчазна покїрлива мука татарок раптом вибухала риданнями, пронизливими і несамовитими, як зойки голосїльниць на похоронах» [25, с. 159].

Жіночий досвід підказує Горпині, що з нею буде в неволі: «Як жінка, вона розумїла, що живучи з ним [Нур'ялі] під одною покрївлею, вона колись належатиме йому, і ця свідомість беззахисної рокованості здіймала в нїй бурю. Вона – невольниця, річ, куплена за гроші, хатня тварина, худобина, як коняка чи то вївця. Робоча сила і знаряддя насолоди» [24, с. 273]. Тільки винятковий характер Нур'ялі дає їй трохи душевного спокою. Якщо Горпина змінює своє ставлення до татар, коли Нур'ялі їй пояснює, що не всі татари – жорстокі людолови, що є різниця між осїдлими і кочовими, яких використовують беї (пани), не може вона прийняти того, що й козаки чинять насильство, коли грабують кримські землі. Коли Медже співає старовинну татарську пісню «Про неволю козацьку», Горпина ображається й вигукує: «Неправда! Ми не такі, як ви! Нема в нас невольників! Нема!» [24, с. 318] Шафіге, намагаючись заспокоїти її, оголошує, неавтоматично, сутність жіночого буття: «Не про самих козаків пісню складено... Така вже наша жіноча доля...» [24, с. 318].

Письменниця не оминає і «звичайне» невидиме побутове насильство. Горпина – жінка реєстрового козака Данила Коржа, який на початку дії намагається захистити своє вільне життя від польського пана. З перших сторїнок роману письменниця створює протистояння жіночого та чоловічого начал. Стосунки Данила і Горпини змальовано як традиційні в патріархальній родині. Данило вирішує, що і як робити, не слухає Горпини, яка вмовляє його не задиратися до пана. Але неприборкана сила, із залишками акоголю, штовхає Данила на Янека Свенціцького: «Темним хмелем стукнула в голову лють» [24, с. 48]. У турецькій неволі Горпина переосмислює своє життя з Данилом, порівнюючи його з Нур'ялі: «не гнала вона тепер спогаду про те, як повертався Корж додому п'яний, як бив і трошив у хатї посуд, як лаявся, а іноді і її бив під п'яну руку» [25, с. 103–104].

Повсякденне гендерне насильство присутнє скрізь. Перша жінка Нур'ялі, який отримує Горпину як подарунок від своєї сестри Шафіге, помирає не від важкої економічної ситуації, а від особистого вибору свого чоловіка, який, замість того щоб прислухатися до здорового глузду і повернутися

додому до початку бурі, вирішив з товаришами й далі рибалити: «Час було вертатися додому, але жадоба потьмарила розум. Запалала їх кров невідомим завзяттям» [24, с. 246]. Жінка Нур'ялі і його син помирають від голоду через дії чоловіка. Так і Горпина була змушена залишити рідну хату через зухвальства Данила. «Чому, чому він побив того дурного худордявого підпанка?!» [24, с. 271] – це питання не давало їй спокою в затишному кримському селищі.

Про буденне гендерне насильство йдеться також, коли письменниця описує стосунки між Медже і старим селянином Ничипором, який «ставився не добре і не погано» [25, с. 366] до неї, але посилав на польові роботи майже щодня, попри те, що в неї була маленька дитина. Соціальний стан Ничипора, «бобиля-підсусідка», набагато вищий за стан рабині Медже, отже, небагато влади, яку він має, він використовує, перетворюючи жінку на знаряддя праці.

З відвертою зневагою звертається до пані Лозко чоловіча група прихильників унії після того, як вона підписує акт про передачу частини своєї землі на будівництво православних монастиря і школи: «Йолопка! Лялька в руках Плетенецького, – просичав один із них, відвертаючись» [24, с. 293].

З такою ж зневагою ставилися радянські українські письменники й до самої З. Тулуб, відкрито глумлячись, як Іван Ле: «Ця маніячка, стара діва, теж подала заяву, щоб її прийняли до Спілки, уявіть собі! Не знаю, як їй відмовити... – Всі навколо дружно регочуться... – І там таку ахінею понаписувала! Та який роман може вона написати? – Ще більший регіт» [6, с. 359].

Із чоловічим свавіллям пов'язує письменниця і релігію, яка не тільки не захищає жінок, а й перетворює їх на рабинь. Мусульманський улем звертається до Шафіге і Горпини «більш з цікавості, ніж з бажання допомогти їм», «тому що правовірні ставляться до жінок, як до нижчих істот, позбавлених справжнього розуму і душі» [25, с. 379], що не заважає їм експлуатувати їх у скруті. Коли Шафіге прохає старого муедзина прочитати останню молитву на похороні Нур'ялі, той погоджується за шалену для бідної жінки, яка втратила сина, чоловіка і брата, ціну. А коли дізнається, що вона не може сплатити, погоджується взяти її за рабиню.

Медже звертається до свого Бога після смерті дитини: «Шичо він тобі зробив? Шичо?! Я ж молився тобі?! Підкорявся. А ти!.. Чи то мало тобі воєн, страт, горя людського!.. Ти... людолове!» [25, с. 371]. І не отримує жодної відповіді. Річчю є жінка і для представників православної релігії, коли новий господар Медже, московський думний дяк,

відправляє її на примусове хрещення. Читач може тільки уявити, який емоційний шок може пережити вірянка, коли її не тільки позбавляють рідної віри, але й нав'язують іншу: «Тремтячу, синю, напівмертву від жаху витягли татарку з хрестильниці, поки піп дочитував щось гугнявою швидкомовою і тикав їй у зуби блискучий срібний хрест» [25, с. 411]. Такий самий шок пережила і Горпина, коли її тільки-но народженого сина приймають до ісламської релігії: «Горпина ридала, звивалася усім тілом, як напіврозчавлений хробак <...>» [24, с. 359].

Образ Горпини є образом матері-захисниці, матері-берегині, в якій одна мета (фізіологічне програмування) – захистити дитину, оселю й забезпечити продовження роду. Вона прислуховується до своїх відчуттів, які є досвідом попередніх поколінь: «Думала вона про те, що прийшов край їх спокою, що поява пана страшніша від татарського наскоку і сарани, і душа їй скеміла від важкого передчуття» [24, с. 21]. У той самий момент Данило Корж «міцно і радісно відчував <...> своє кремезне тридцятилітнє тіло, повне буїної сили і здоров'я» [24, с. 21]. Протистояння цих двох начал – тваринної мінливої сили і людської тривалої пам'яті – яскрава ілюстрація несвідомої поляризації проблематики роману. На таке протистояння у творчості українських письменниць початку ХХ століття звертає увагу В. Агеєва: «цінності жінок дуже часто відрізняються від цінностей чоловічих» [10, с. 5]. Можливо, за ідеологічними мотивами, З. Тулуб присвячує фінал роману постаті чоловіка-воїна, а не жінці-господині: «вийшовши з теплої хати, чухав селянин кошлаті груди, дихав воложим пахом землі, бруньок і торішнього листя, відчував, як бентежно і буйно калатає серце в грудях і кличе його в Дике Поле, на Січ, на уходи, на волю, на боротьбу за визволення» [25, с. 553].

І Горпина, і Медже переживають найскладніші життєві ситуації: смерть дітей, полон, сексуальне насильство. Кожна з них знаходиться у центрі власного кола гендерного насильства, яке вони не можуть розірвати. Горпина розривається між ненавистю до людоловів, які вбили її маленького сина, які викрали її, відправили чоловіка на галери, і почуттям вдячності і ніжності до Нур'ялі. Чим краще вона прилаштовується до нового життя, тим більше наближається вона до безодні: «Подовгу стояла Горпина на ковзкому краю безодні. Хотіла плигнути в зелені кучугури хвиль, але не вистачало сил...» [24, с. 313]. З Данилом пов'язана батьківщина, рідний дім, свобода, загинула дитина. З Нур'ялі пов'язана чужина, новий дім, рабство, нова дитина. Кого обрати? Що обрати? У цій складній ситуації вона розуміє, що правильного вибору не існує. Жодного вибору не існує. Єдиний вибір, що принесе визволення, – це смерть.

На проблему вибору як одну з центральних у творі вказувала Л. Ковригіна, зауважуючи, що

письменниці «ставити [персонажів] у важкі життєві обставини, у яких їм належать обрати самостійно свій шлях» [12, с. 42]. Але шлях цей видається занадто коротким.

Поява Данила Коржа в новому житті Горпини розриває її коло гендерного насильства – наоказ так само недбало, з неповагою, як і ногаєць, вбиває її другого сина, з огидою кидаючи його у прірву. У п'яному угарі штовхає Горпину на землю. Нур'ялі стає на її захист проти Данила. Знесилена жінка може тільки втекти від неминучого горя, бо коли два чоловіки, що б'ються, ці два вовки, закінчать битву, «один з них перегризе другому горло і тоді накинеться на Горпину» [25, с. 106]. Але втеча – це не вибір, бо вона приносить смерть. Трагічну випадкову загибель Горпини можна трактувати як сутність гендерного насильства – повсякденне, скрізь і завжди, воно не залишає жінці іншого вибору, ніж смерть.

Така ж безодня розкривається і перед Медже. На відміну від Горпини, не знайшла вона на чужині ні нового кохання, ні вірних подруг. Письменниця наголошує, що у кримської селянки немає вибору: «Виходу Медже не шукала і навряд чи змогла б знайти...» [25, с. 366]. У таку ж саму безодню вона падає, втікаючи від московського господаря: «Скривавивши руки, вибила вона шибку і плигнула у морозну імлісту ніч. Нога ковзнула по зледенілому даху, наче на ковзанках, свист і вихор закрутився в ушах, і з височини триповерхового будинку бахнула вона на стос дров біля чорного ходу» [25, с. 413]. Її коло насильства розривається.

У романі «Людолови» З. Тулуб звернулася до змалювання багатьох прошарків тогочасного суспільства, щоб показати безнадійний стан жінок, які перебували в залежності від чоловіків. На відміну від більшості історичних творів, де є хоч одна позитивна, оптимістична сюжетна лінія, у романі немає жодної. Попри це, образи Горпини і Медже – одні з найяскравіших. У своєму розгляді роману М. Сиротюк зазначає, що «найкоштовніше, найпоетичніше, найтепліше, що знайшла письменниця у своєму творчому арсеналі – все віддала вона цим чудовим жінкам» [23, с. 134]. Але її найщиріші жіночі персонажі помирають, і смерть їх невблаганна і жорстка. В оптимістичному пафосному фіналі роману немає жодного жіночого персонажа, що залишає дивний присмак чогось недовершеного, забутого й безнадійного.

На думку С. Жигун, звернення українських письменниць до жіночого питання після приходу більшовиків до влади було симптоматичним: «Аналіз тематики і проблематики жіночих текстів дозволяє говорити про певну відмінність їх від чоловічого (і нормативного) дискурсу 1920-х років. Попри те, що ці твори також переважно розкривають тему суспільних змін, яких зазнала Україна у ті часи, акцентованими є

не політичні зміни, а зміни статусу жінок, їхніх можливостей у суспільному й приватному житті» [9, с. 343]. Цей «акцент» на жіночому питанні не можна не почути. На той час неможливим було йти далі, шукати відповіді на це «жіноче питання», адже будь-яка спроба відповіді так чи інакше поставила б під сумнів легітимність радянської влади, яка, попри всі заяви про рівність, невтомно формувала чоловічі керівні органи.

На початку ХХ століття звернення до жіночого питання супроводжувало кристалізацію особливого жіночого стилю, який характеризувався поглибленим психологічним аналізом персонажів-жінок. Творчість О. Кобилянської, У. Кравченко, Н. Романович-Ткаченко створювала особливий простір жіночої прози, до якої впевнено можна віднести і творчість З. Тулуб. «Жінки-авторки, – на думку В. Агеєвої, – були, здається, навіть чутливішими до цих особистісних, інтимних мотивів і переживань» [10, с. 7].

На нашу думку, роман «Людолови» не є традиційним історичним романом. У ньому неможливо не відчутти стилістичний дисонанс. Щойно письменниця звертається до образу Горпини чи Медже, психологічний аспект персонажа переважає його композиційну роль, набирає важливості, універсальності. Якщо у прозі та драматургії її попередниць доби модернізму існували жіночі персонажі, «які вже могли проаналізувати і вивісти свої власні бажання, вимоги до дійсності й бачення свого місця в ній» [10, с. 7] (твори Лесі Українки, Л. Старицької, І. Вільде), межі історичного роману заважали надати жіночим персонажам такої самої ваги, адже з погляду історичної правди це було неможливим. Горпина і Медже не можуть бути вільними у здомінованому чоловіками суспільстві, вони є його жертвами, але не здобиччю: письменниця їх «убиває», щоб вони не зазнали гіршої долі.

На жаль, набутки жіночої феміністичної прози початку ХХ століття були зупинені тоталітарним режимом. На зміну «золотим двадцятим» (за визначенням В. Агеєвої) «із їхнім пафосом свободи, лібералізації, повосенними надіями на гармонійне облаштування світу» [3, с. 24] прийшли часи чоловічої прози, до якої мали звертатися і письменниці.

Висновки. Описи гендерного насильства в романі «Людолови» створюють умови розвитку головних жіночих персонажів. Заглиблення до їх внутрішнього стану, позначеного серією глибоких емоційних катастроф, допомагає письменниці не тільки порушити питання про долю жінки в патріархальному суспільстві, а й відповісти на нього: звичайна жінка не має позитивного майбутнього у світі чоловіків, бо не їй належить влада – ані фізична, ані економічна, ані релігійна. Звернення до тематики гендерного насильства відкриває нові перспективи досліджень творів на історичну тематику, адже вона залишається недостатньо вивченою.

Список використаної літератури

1. Андрущенко, В. (2023). Етика війни [У:] *Культурологічний альманах*, (2), с. 124–130. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.2.16> (дата звернення 20.03.2024).
2. Богачевська, М. (1993). Дума України – жіночого роду. Київ: Воскресіння, 108 с.
3. Бунтарки: нові жінки і модерна нація: есеї / упор. В. Агеєва. (2020). Київ: Смолоскип, 368 с.
4. Волинський короткий літопис. (2006). [У:] *Слово многоцінне. Хрестоматія української літератури, створеної різними мовами в епоху Ренесансу та Бароко XV-XVIII століть. В 4 кн. Книга перша*. Київ: Аконт, 800 с.
5. Галенко, О. (2003). Про татарські набіги на українські землі [У:] *Український історичний журнал*, № 6, с. 52–68. URL : http://resource.history.org.ua/publ/journal_2003_6_52 (дата звернення 27.03.2024).
6. Гуменна, Д. (2004). Дар Евдотії. Іспит пам'яті. Київ: Дніпро, 520 с.
7. Гундорова, Т. (2002). *Femina melancholica*. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ: Критика, 272 с.
8. Дзюба, І. (2006). Славетна епопея Зінаїди Тулуб [У:] *З криниці літ: У трьох томах. Т. 1*. Київ: Кисво-Могилянська академія, с. 557–562.
9. Жигун, С. (2023). «Наші 20-і»: жіноча версія [У:] *Ukrainica. Acta universitatis Palackiana Ololucensis facultas philosophica*, X, с. 342–348. DOI: 10.5507/ff.23.24462950.
10. З непокритою головою. Українська жіноча проза / Передмова, упорядкування В. Агеєвої. (2023). Київ: Комора. 424 с.
11. Зборовська, Н. (1999). Феміністичні роздуми: На карнавалі мертвих поцілунків. Львів: Літопис, 336 с.
12. Коврігіна, Л. (2016). Жанрові особливості роману «Людолови» Зінаїди Тулуб. [У:] *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*, вип. 2 (84), с. 38–44. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/22289/1/10.pdf> (дата звернення: 26.03.2024).
13. Козинський, Л. (2008). Історичні, літературні та національно-культурні аспекти у структурі хуложного тексту роману «Людолови» Зінаїди Тулуб на тлі доби. [У:] *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, № 1–2010, с. 36–42. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/6523/1/Kozyunsky_Tulub_Odesa_10%2008.pdf (дата звернення: 26.03.2024).
14. Куліш, П. (1856). Записки о Южной Руси: в 2 т. Санкт-Петербург, 322 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001914> (дата звернення: 24.03.2024).
15. Літопис гадацького полковника Григорія Грабянки / пер. із староукр. Р. Г. Іванченка. (1992). Київ: Т-во «Знання» України, 192 с.
16. Літопис руський / пер. з давньорус. Л. Є. Махновця. (1989). Київ: Дніпро, 591 с.
17. Масрчик, М. (2013). Гендероване насильство: між звичаєм і злочином. [У:] *Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / за ред. М. Масрчик, О. Плахотник, Г. Ярманової*. Київ: Критика, с. 151–164. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/15670> (дата звернення 17.03.2024).
18. Максимович, М. (1827). Малоросійські пісні. Москва, 286 с. URL: <https://archive.org/details/malorossiyskiepesni/page/n219/mode/2up> (дата звернення 16.03.2024).
19. Павличко, С. (1997). Дискурс модернізму в українській літературі. Київ: Либідь, 360 с.
20. Павличко, С. (2002). Фемінізм: статті, дослідження, бесіди та інтерв'ю. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 322 с.
21. Петренко, Т. (2022). Україна в огні: українська класична проза про війну й терор. URL: <https://chytomo.com/ukrainia-v-ohni-ukrainska-klasyczna-proza-pro-vijnu-j-teror/> (дата звернення: 24.03.2024).
22. Сагайдак, Т. (2008). Художня інтерпретація козацтва в українських історичних романах першої половини ХХ століття: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 «Українська література» / Херсонський державний університет. Херсон, 20 с. URL : <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/20090728001806> (дата звернення: 20.03.2024).
23. Сиротюк, М. (1962). Український радянський історичний роман. Київ: Видавництво Академії наук УРСР, 396 с.
24. Тулуб, З. (1986). Людолови: Історичний роман. Том 1. Київ: Дніпро, 472 с.
25. Тулуб, З. (1986). Людолови: Історичний роман. Том 2. Київ: Дніпро, 576 с.
26. Українські народні пісні. Пісні суспільно-побутові. (1967). Київ: Музична Україна, 736 с.
27. Харлан, О. (2009). Миський текст в історичній ретроспективі (Зінаїда Тулуб «Людолови») [У:] *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст.* Вип. ХХ, с. 106–115. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/16554>
28. Cixous, H. (2015). *Le rire de la Méduse. Regards critiques*. Paris: Honore Champion, 176 с.
29. De Beauvoir, S. (2004). *Le deuxième sexe*. Paris: Honore Champion, 520 с.
30. *Encyclopédie critique du genre*. Sous la dir. de J. Rennes. (2021). Paris: La Découverte, 896 с.
31. Pfefferkorn, R. (2007). *Inégalités et rapports sociaux. Rapports de classes, rapports de sexes*. Paris: La Dispute, 416 p.

Надійшла до редакції 20 квітня 2024 р.
Прийнята до друку 21 травня 2024 р.

References

1. Aheieva, V. (Ed.) (2020). *Rebels: New Women and the Modern Nation*. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].
2. Aheieva, V. (Ed.) (2023). *Bare-headed. Ukrainian women's prose*. Kyiv: Komora [in Ukrainian].
3. Andrushhenko, V. (2023). War Ethics. In *Cultural almanac*, (2), (pp. 124–130). Retrieved from <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.2.16> [in Ukrainian].
4. Bohachevska, M. (1993). *Ukraine's mind is feminine*. Kyiv: Voskresinnia. [in Ukrainian].
5. Charlan, O. (2009). Urban text in historical retrospect (Zinaïda Tulub «Man eaters»). In *Actual problems of Slavic philology. Series: Linguistics and Literary Studies: Interuniversity collection of scientific articles*. Vol. XX, pp. 106–115. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/16554> [in Ukrainian].
6. Cixous, H. (2015). *The Laugh of the Medusa*. Paris: Honore Champion [in French].
7. De Beauvoir, S. (2004). *The Second Sex*. Paris: Honore Champion [in French].
8. Dziuba, I. (2006). The glorious epic of Zinaida Tulub. In *From the well of years*. (Vol. 1). (pp. 557–562). Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia [in Ukrainian].
9. Rennes, J. (Ed) (2021). *Gender Critical Encyclopedia*. Paris: La Découverte [in French].
10. Halenko, O. (2003). About Tatar raids on Ukrainian lands. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 6, 52–68. Retrieved from http://resource.history.org.ua/publ/journal_2003_6_52 [in Ukrainian].
11. Humenna, D. (2004). Gift of Evdothea. Memory test. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
12. Hundorova, T. (2002). *Femina melancholica. Gender and culture in Olga Kobylanska's gender utopia*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
13. Kovrihina, L. (2016). Genre features of Zinaida Tulub's novel «Man eaters». In *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky*, 84. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/22289/1/10.pdf> [in Ukrainian].
14. Kozynskyi, L. (2008). Historical, literary and national-cultural aspects in the structure of the literary text of the novel «Man eaters» by Zinaida Tulub in the background of the period. In *Naukovi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, 1. Retrieved from https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/6523/1/Kozynsky_Tulub_Odesa_10%2008.pdf [in Ukrainian].
15. Kulish, P. (1856). *Notes of Southern Rous' in 2 volumes*. (Vol. 2). Sankt-Peterburh. Retrieved from URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001914> [in Ukrainian].
16. *Chronicle of Hadyatsk colonel Hryhoria Hrabianka* (R. Ivanchenko, Trans.) (1992). Kyiv: T-vo «Znannia» Ukrainy [in Ukrainian].
17. *Chronicle of Rous' (L. Ye. Makhnovets, Trans.)* (1989). Kyiv: T-vo «Znannia» Ukrainy [in Ukrainian].
18. Maierchuk, M. (2013). Gender-based violence: between custom and crime. In *Gender for the media: a textbook on gender theory for journalism and other social and humanitarian specialties*. (pp. 151–164). Kyiv: Krytyka. Retrieved from URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/15670> [in Ukrainian].
19. Maksymovych, M. (1827). *Song of Little Rous'*. Moscow. Retrieved from URL: <https://archive.org/details/malorossiyskiepesni/page/n57/mode/2up> [in Ukrainian].
20. Pavlychko, S. (1997). *Discourse of modernism in Ukrainian literature*. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
21. Pavlychko, S. (2002). *Feminism: articles, studies, conversations and interviews*. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy» [in Ukrainian].
22. Petrenko, T. (2022). *Ukraina v ohni: ukrainska klasychna proza pro viinu y teror. Chytomo*. Retrieved from <https://chytomo.com/ukraina-v-ohni-ukrainska-klasychna-proza-pro-vijnu-j-teror/> [in Ukrainian].
23. Pfefferkorn, R. (2007). *Inequalities and social relations. Class relations, gender relations*. Paris: La Dispute [in French].
24. Sahaidak, T. (2008). *Artistic interpretation of Cossacks in Ukrainian historical novels of the first half of the 20th century*. (Extended abstract of a candidate's thesis). Kherson National University. Kherson [in Ukrainian].
25. Syrotyuk, M. (1962). *Ukrainian historical novel*. Kyiv: Vydavnytstvo Akademii nauk URSR [in Ukrainian].
26. Touloub, Z. (1986). *Man eaters. Historical novel*. (Vol. 1.) Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
27. Touloub, Z. (1986). *Man eaters. Historical novel*. (Vol. 2.) Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
28. *Ukrainian folk songs. Social and household songs (1967)*. Kyiv: Muzychna Ukraina [in Ukrainian].
29. *Short Volhynian Chronicle*. In *Highly valued word. A bibliography of Ukrainian literature created in various languages during the Renaissance and Baroque eras of the 15th-18th centuries*. In four volumes (2006). Vol. 1, pp. 56–77. Kyiv: Akonit [in Ukrainian].
30. Zhyhun, S. (2023). «Our 20's»: female version. DOI: 10.5507/ff.23.24462950 [in Ukrainian].
31. Zborovska, N. (1999). *Feminist Reflexions: At the Carnival of Dead Kisses*. Lviv: Litopys [in Ukrainian].

Submitted April 20, 2024.

Accepted May 21, 2024.

Ganna Pletnyova, graduate student of the Faculty of Philology of V. N. Karazin Kharkiv National University (Svobody Square, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine); email: ganna.pletnyova@student.karazin.ua; <https://orcid.org/0009-0003-5790-3227>

The Theme of Gender-Violence in Zinaida Tulub's Novel "Man-hunters"

The article suggests to identify the principal types of descriptions of gender violence and their role in shaping the female characters of the historical novel «Man eaters» by the Ukrainian writer Zinaida Tulub, as well as to trace the influence of social and gender issues on the stylistic structure of the novel.

Attention is drawn to the reflection of the theme of violence and its evolution in the history of Ukrainian literature. Attention is focused on the writer's critical view of women's fate in the Polish-Lithuanian Commonwealth, the Ottoman Empire, and the Tsardom of Muscovy of the 17th century.

The following types of gender-based violence are systematized: rape, murder and abduction of children, human trafficking, everyday violence, religious control over women, etc. The author has recorded the main stylistic means used by Zinaida Tulub when depicting gender violence in the novel (landscapes, symbolic images, similes, etc.).

The article offers a comparative analysis of two central female characters in the novel who are victims of these forms of gender violence: the Ukrainian peasant Horpyna Korzh, who finds herself in captivity in a Tatar village, and the Tatar peasant Medzhe, who is kidnapped by Ukrainian Cossacks. The parallel development of these female characters in the novel allows us to draw conclusions about the universality of this violence.

An attempt is made to consider Zinaida Tulub's works in the context of women's prose in the 19th and at the beginning of the 20th centuries. Delving into the inner state of female characters experiencing deep emotional catastrophes is one of the characteristics of this prose.

The appeal to the facts of the writer's biography makes it possible to offer a feminist understanding of the work's issues from the point of view of modern humanities. The article emphasizes the relevance of the study of gender violence in contemporary literary studies.

Key words: historical novel, social and gender issues, Cossacks, military conflicts, women's prose.
